

CANER IŞIK, ALEVÎ ERENLER GELENEĞİ

Caner Işık, *Alevî Erenler Geleneği*, İstanbul: Onur Yayınları, 2022.

SATI SARIASLAN ATLI RÖR

Sorumlu Yazar/Correspondence

Öz

Çalışmada, Caner Işık'ın "Alevî Erenler Geleneği" başlıklı eseri tanıtılmıştır. Eserde, gelenek içinde önemli bir yeri olan dervişlerin kökenleri ve mistik özellikleri dikkate alınarak gerek sözlü gerek yazılı kaynakların verileri analiz edilmiştir. Eren ve dervişlerin sınıflandırılması yapıp işlevleri açıklanarak Alevî erenler geleneği incelenmiştir. Ayrıca ozan, âşık, saz şairi, derviş âşık, halk şairi kavramları ele alınarak tarihsel süreç içindeki değişim ve dönüşümleri açıklanmıştır. Eser, Derviş Ruhan örneğinde Aleviliğin anlaşılmasında kılavuz niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Erenler Geleneği, Derviş.

Abstract

In the study, Caner Işık's work titled "Alevi Erenler Tradition" was introduced. In the work, the data of both oral and written sources have been analyzed by considering the origins and mystical characteristics of dervishes, who have an important place in the tradition. The tradition of Alevi saints has been examined by classifying the saints and dervishes and explaining their functions. In addition, the concepts of poet, minstrel, saz poet, dervish minstrel, folk poet are discussed and their changes and transformations in the historical process are explained. The work is a guide in understanding Alevism in the example of Derviş Ruhan.

Keywords: Alevism, Erenler Tradition, Dervish.

Giriş

Erenler üzerine araştırma yapmak ve bunu kitap hâline getirmek bir cesaret işidir ancak bu araştırmalar, insanlığın şimdisi ve geleceği için son derece önemli bir alana hizmet etmektedir. Bununla birlikte Alevilikle ilgili araştırma ve yayınlarda erenler sisteminin ana mekanizması olan ruh ve ruhsallığa dair bilgiler, uygulamalar yok denecek kadar azdır. Bu konuda yapılan çalışmalar, Aleviliğin inanç boyutunda var alan gerçeklik olgusunu tam yansıtamamaktadır. Yazar Prof. Dr. Caner Işık, bu eksiklikleri tamamlamak için yola çıkmış ve Amasya / Gümüşhacıköy’de Hak ereni (gerçeği) olan Derviş Ruhan’ı yazmayı gerekli görmüştür. Çünkü Derviş Ruhan’ın torunu olan Caner Işık’ın büyükbabasından gördükleri, Alevilik hakkında anlatılanlardan başkadır. Işık “ruhsal yaşayışın, İslam’ın yüksek ahlak ve onu üretme olduğunu gözlemlemiş” olması sebebiyle ve bu şahitliğini aktarma inancıyla erenler üzerine doktora yapmıştır. 2007 yılında doktora tezi tamamlanmıştır. Tezi, 2017’de Tibyan Yayıncılıktan *Erenlerin Süreği* olarak yayımlanmıştır. Yazarın bu alandaki yetkinliğinde bir “gerçeğin” dizinin dibinde büyümüş olması ve söz konusu inancın içinde yetişmesinin etkisi son derece büyüktür. Bu inancın tamamlayıcısı olan kadim bilgelik kaynakları, Alevilik, erenler ve halk şairlerinin ruhsal yönü, sözlü gelenek ve deyiş çözümlemesi gibi konulara olan hakimiyeti günümüz Alevilik araştırmalarının ötesindedir. Nitekim kaleme aldığı yayınların derinliği bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

Prof. Dr. Caner Işık’ın akademik hayatı boyunca Alevilik üzerine yapmış olduğu basılı yayınların sayısı kırkı geçmiştir. Bu yayınlardan kitap olarak basılanlar ise şunlardır:

Işık, Caner-Koç, Erdoğan. *Âşık Kul Hüseyin*. İstanbul: Can Yayınları, 2015.

Işık, Caner. *Erenlerin Süreği: Alevî Dervişlik Geleneği ve Derviş Ruhan*. İzmir: Tibyan Yayınları, 2017.

Işık, Caner-Aydın, Ezgi. *Hüsem Dede Ocağı*. İzmir: Tibyan Yayınları, 2018.

Işık, Caner-Sarıslan Atli, Satı. *Âşık Veysel Hayatı ve Şiirleri- 45 Yıldır Dostlar Seni Unutmadı*. (Aydın Sivaslılar Derneği). Aydın: Barış Fotokopi Yayınları, 2018.

Işık, Caner. *“Gerçek” Aşık Veysel*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2019.

Erenlerin Süreği’nin ilk baskısı kısa süre içinde tükendiği için kitabın yeniden basılması gündeme gelmiştir. Okuyucuların geri dönüşleri de dikkate alınarak *Erenlerin Süreği*; genişletilmiş, düzenlenmiş ve eklerle zenginleştirilmiş olarak- 150 sayfa ekleme yapılmıştır- iki kitap şeklinde tekrar yayımlanmıştır. Kitaplardan birincisi *Alevî Erenler Geleneği*, ikincisi de *Derviş “Işık Ruhan” Hayatı ve Şiirleri* adıyla Onur Yayınlarından Haziran 2022’de çıkmıştır. Birinci ve ikinci kitap, birbirinden tamamen bağımsız değil aksine birbirini tamamlayan mahiyettedir.

Birinci kitap olan *Alevî Erenler Geleneği*, konuyla ilgili ilk ve kuramsal tartışmaların yapıldığı bölümü içermektedir. Kitap; *Araştırmanın Metodu, Alanı ve Kaynakları, Dervişin Anlamı ve Tarihsel Kökeni, Alevî Erenleri ve Bektaşî Dervişleri* olarak üç ana bölümden oluşmaktadır.

Araştırmanın Metodu, Alanı ve Kaynakları ana başlıklı birinci bölüm; araştırmanın önemi, amacı, yöntemi ve araştırmada kullanılan kaynakları içermektedir. Eserde Aleviliğin doğru analizi için “heterodoks”, “senkretizm”, “Halk İslam’ı”, “Halk dini” gibi kavramlar dikkat edilmesi gereken hususlar olarak ele alınmıştır. Alevî geleneğini araştırırken dervişlerin mistik kişiler olması sebebiyle onları değerlendirme sürecinde sözlü ve yazılı kaynakların çok iyi okunup analiz edilmesi

gerektiği belirtilmiştir. Yazara göre Alevilik; "...mistik, heterodoks, senkretik, hak ve gerçek arayışı içinde olan bir Halk İslam'dır." (Işık, 2022a, 25). Bu bağlamda eser, gerçek Aleviliğin doğru anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Bölümün devamında araştırma alanı, Amasya ve çevresi olarak tanımlanmıştır. Alanın siyasi, sosyal ve ekonomik durumu tarihsel süreciyle verilmiştir. Bu alanda Horasan erenleri etkisinin yoğun olması nedeniyle dervişlik geleneği açısından Amasya ve çevresinin öneminden ayrıca söz edilmiştir. Bölümün sonunda ise araştırmada kullanılan yazılı ve sözlü kaynakların değerlendirilmesine yer verilmiştir. İlk olarak sözlü kaynaklar, ad ve soyada göre alfabetik sıralanarak tablo içinde gösterilmiştir. Akabinde ise yazılı kaynaklar açıklanarak Alevî ve Bektaşî alanındaki eserlerden söz edilmiştir. Devamında da dervişlik geleneği içinde önemli bir yere sahip olan Derviş Ruhan'a ait defterler sıralanarak defterlerin içeriği hakkında bilgiler verilmiştir.

Dervişin Anlamı ve Tarihsel Kökeni şeklinde ana başlığı taşıyan ikinci bölüm; *Derviş Kavramı ve Anlamsal İçeriği*, *Derviş Eren ve Benzeri Ruhsal Tiplerin Tarihsel Kökeni*, *İslam Geleneğinde Sufiler*, *Anadolu'da Dervişler* şeklinde alt başlıklardan oluşmaktadır.

Derviş Kavramı ve Anlamsal İçeriği adlı alt başlıkta; derviş kelimesinin etimolojik anlamlarına, İslam literatüründeki yerine ve halkın derviş anlayışına yer verilmiştir. Eserde "derviş" kelimesi çok yönlü işlenip tarihsel kökeni incelenmiştir. Derviş kelimesinin geniş bir anlam yelpazesine sahip olmasının sebebi, temas içerisinde bulunduğu toplumların etkisi olarak belirtilmiştir. Ayrıca dervişin içerdiği anlamlar üç kategoriye ayrılmış, bunların özellikleri açıklanarak sınıflandırılmıştır. Akabinde İslam literatüründe dervişin "suffî" veya "derviş" isimleriyle adlandırıldığı, ilk dervişin "Veysel Karanî" olduğu görüşünden söz edilerek dervişlerin bütün tarih boyunca din uleması ile çatışma içinde olduğu açıklanmıştır. Halkın derviş anlayışının klasik İslam anlayışından farklı olduğu, halk nazarında dervişin dünyadan elini eteğini çekmiş kişi olarak görüldüğü belirtilmiştir. Kaynak kişilerin dervişliğin ne olduğuna dair görüşlerinden hareketle konu pekiştirilmiş böylece halk nazarındaki dervişin anlam dünyası anlaşılır kılınmıştır. Örnek olarak eserde kaynak kişilerden Hüseyin Zeytinli'nin "derviş"e dair açıklamaları şu şekilde yer alır:

"Gerçek zaten var kendini ispat eder gösterir. O ayrı konu ama gerçeklerde de aynı askerler gibi, er, onbaşı, yarbay, albay rütbeleri gibi gerçeklerde de basamak basamak rütbelere vardır. Rütbeyi iyi tanımak lazım. Kendünü saklardı ama başkomutandı Sefil Mehmet, paşayı paşa. Cumhur reisiydi. Yan Yatan, onun korumasıydı. Basamak basamak rütbelidir, gerçekler de..." (Işık, 2022a, 234-235)

"Gerçek, sohbetinin olduğu yerde bulunur. 'Gerçeğin muhabbeti nerede oluyorsa yavrum bil ki gerçek, sinek gibi başınızda dolandır.' derdi Yan Yatan. 'Nerede muhabbeti oluyorsa o gerçek ordadır. Sakın uzakta sanman, değildir. O sizi takip eder.' derdi. 'O gerçeğin muhabbetini yaparken yanınızda olmuş düşünün.' derdi. 'Hilafsız, katmadan duyurun, o gerçek nasıl hedefine yaklaşıyorsa siz de ona göre sözünü sohbetini yapın, hedefini doğru tutun.' derdi." (Işık, 2022a, 236).

Bahsi geçen örneklerde görüldüğü gibi kaynak kişi dervişleri "gerçek" olarak nitelendirmiştir. Bunun yanı sıra araştırmaya konu olan Işık Ruhan'ın "derviş"e dair düşünceleri ise şu şekildedir:

*İnanmayan bir can derviş mi olur
Herkes işleyini pek iyi bilir*

*Yoklasam nefsimden ibliği gelir
İpek kumaşım var eğiremedim (Işık, 2022b, 252).*

Eserde dervişin anlam dünyasının yanında derviş, eren ve benzeri tiplerin tarihsel kökeni ruhsallık temelli olarak irdelenmiş ve birçok eski inanç sisteminin etkisinden söz edilmiştir. *İslam Geleneğindeki Sufiler* alt başlığında; İslam'ın klasik yorumunda sufi geleneğin olmadığı, daha çok Veysel Karanî ile ilişkilendirildiği, sufilerin tarikatlar vasıtasıyla yaygınlaştığı anlatılmıştır. Var olan tarikatların da isimleri ve pirleri verilerek konu açıklanmıştır. *Anadolu'da Dervişler* alt başlığında ise Anadolu'ya dervişlerin nasıl yerleştiğinin tarihsel süreci açıklanarak Alevî erenleri, Bektaşî dervişleri ve diğer mistik oluşumların birbirleriyle etkileşim içinde yaşadıkları belirtilmiştir.

Eserin son bölümü Alevî Erenleri ve Bektaşî Dervişleri ana başlığını taşımaktadır. Bölüm, *Erenlerin, Dervişlerin Sınıflandırılması ve İşlevleri, Âşıklık ve Alevî, Bektaşî Dervişlik Geleneği* olarak iki alt başlıktan oluşmaktadır.

Birinci alt başlıkta genel olarak Alevî erenlerinin ve dervişlerin sınıflandırılmasının güçlüğünden söz edilerek önce dervişler sınıflandırılmış ardından da dervişlerin işlev ve özellikleri örneklerle açıklanmıştır. Dervişler “Evladiresul ve ocakzade olan dedeler ve bunlara talip olan, yolda ikrarında sadık ilerleyen dede ve talip dervişler; Bektaşî tarikatına girmiş, onun yasa ve törenlerine bağlı olan Babagan koluna bağlı tarikat dervişleri ve Hacı Bektaş Veli evladına bağlı olan efendi ve dervişler.” (Işık, 2022a,168) olarak sınıflandırılmıştır. Dervişin işlev ve özellikleri ise “ ‘Arif’, ‘Sadık’, ‘Nefes’ söyleyen, ‘Şifa’ yapan, ‘Keramet sahibi’, ‘Balım Sultan Muhabbeti’ yapan, ‘Bekâr-meczip’ dervişler ve derviş meşrepli ‘Dede’ler, ‘Baba’lar, ‘Âşık’lar” (Işık, 2022a, 182-183) olarak belirlenmiştir. Yazar bu sınıflandırmaların anlamayı kolaylaştırmak için yapıldığını, bir dervişin bu özelliklerden bir veya birden fazlasını taşıyabileceğini belirtmiştir.

Bölümün *Âşıklık ve Alevî, Bektaşî Dervişlik Geleneği* alt başlığında halk şairliğine dair tespitlerde bulunulmuştur. İlk olarak ozan, saz şairi gibi konu ile ilgili kavramların tarihsel süreç içinde nasıl adlandırıldığı incelenmiştir. Bu konuda bir terminoloji sorunu olduğu belirtilerek bu kavramlara açıklık getirilmiştir. Bu kavramların Anadolu'nun kültür tarihinde bir yeri olduğu, birbirine geçişleri ve dönüşümlerinin içerik, zaman ve mekân boyutunda anlamlı olduğu vurgulanmıştır. Akabinde şiir ve şiirin ilahi niteliği üzerinde durulmuştur. Şairlerin ruhsal insanlar olması nedeniyle şiirlerinin de ruhsal bir etkisi olacağı belirtilmiştir. Nitekim yazara göre şiirler, ruhsal insanların ruhsal mesajlar ilettiği bir araçtır. Söz konusu olan bölümde ayrıca “şamandan ozana, ozandan derviş âşığına, derviş âşıklardan kahvehanelerdeki âşıklara” geçiş, tarihsel ve toplumsal arka planla açıklanarak verilmiştir. Günümüz halk şairlerine de değinen yazar; şaman, ozan, derviş âşığı olarak nitelendirilen kişileri kapsayan bir ad olarak “halk şairi” kullanımını önermiştir. Ayrıca Alevî ve Bektaşî geleneğinde deyiş yazanın “âşık” değil “derviş” olarak belirtilmesinin gerekçeleri açıklanmıştır çünkü Alevî geleneğinde dervişler ruhsal insan olarak “gerçek”, “eren” şeklinde görülmektedir.

Sonuç

Aleviliğin doğru anlaşılmasında okuyuculara katkı sunan eser; “heterodoks”, “senkretizm”, “Halk İslam'ı”, “Halk dini” gibi temel yapı taşları olan kavramları

açıklayarak karşılaştırmıştır. Alevi erenler geleneğine, dervişlik geleneğinin yoğun yaşandığı Amasya ve çevresinin önemine dikkat çekmiştir. Yazar, alandan derlediği bilgilerle yazılı kaynakların bilgilerini birleştirip derin analizleri ile Aleviliğe ve dervişlik geleneğine farklı ve özgün bir bakış açısı sunmuştur. Amasya yöresinin Hak erenlerinden Derviş Işık Ruhan örneklem alıp Alevi erenleri ve dervişlerinin sınıflandırmasını yaparak konunun daha sistematik bir şekilde anlaşılmasını sağlamıştır. Şamandan ozana, ozandan Hak âşığına, derviş âşıktan kahvehanelerdeki âşığa ve günümüzdeki halk şairine dair değişim ve dönüşümün nasıl gerçekleştiğini tarihsel süreç çerçevesinde inceleyerek literatürde bu konudaki kavram kargaşasına açıklık getirmiştir. Alevi erenler geleneğinde yok sayılmayacak, üstü örtülemeyecek olan ruh ve ruhsallığa dair açıklama ve tespitleri ile Aleviliğin temelindeki ana unsurlara dikkat çekmiş ve bu alana ışık tutmuştur.

Alevî Erenler Geleneği eseri; erenler sistemi, dervişlik, ruh ve ruhsallığa dair bilgi ve örnekleri, bunu aktarmadaki yöntemleri ve üslubuyla gelecek yüzyılda bu alanda en değerli kaynaklar arasında yer alacaktır.

Kaynaklar/References

- Işık, Caner-Koç, Erdoğan. *Âşık Kul Hüseyin*. İstanbul: Can Yayınları, 2015.
- Işık, Caner. *Erenlerin Süreği: Alevî Dervişlik Geleneği ve Derviş Ruhan*. İzmir: Tibyan Yayınları, 2017.
- Işık, Caner-Aydın, Ezgi. *Hüsem Dede Ocağı*. İzmir: Tibyan Yayınları, 2018.
- Işık, Caner-Sarıaslan Atli, Satı. *Âşık Veysel Hayatı ve Şiirleri- 45 Yıldır Dostlar Seni Unutmadı*. (Aydın Sivaslılar Derneği). Aydın: Barış Fotokopi Yayınları, 2018.
- Işık, Caner. "Gerçek" *Âşık Veysel*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2019.
- Işık, Caner. *Alevî Erenler Geleneği*. İstanbul: Onur Yayınları, 2022a.
- Işık, Caner. *Derviş "Işık Ruhan" Hayatı ve Şiirleri*. İstanbul: Onur Yayınları, 2022b.